

MUSEO ETNOLÓGICO DE NONASPE / MUSEU ETNOLÒGIC DE NONASP

"Lo museu parla"

El patrimonio cultural lingüístico aragonés en el Bajo Aragón-Caspe. Memoria oral, año 2016

El patrimoni cultural lingüístic aragonés en el Baix Aragó-Casp. Memòria oral, any 2016

Organiza: Amics de Nonasp

Colabora: Gobierno de Aragón e Institut Ramon Muntaner

ENTREVISTA A MARIA CUBELES FONTOBA (Antonala)

DATA I LLOC DE NAIXEMENT: 1926 a Nonasp

DATA I LLOC DE L'ENTREVISTA: 05/08/2015, a Nonasp

ENTREVISTADORA Pepa Nogués

DURADA TOTAL: 37'10''

SUPORT: VÍDEO

FORMAT: MP4

RESUM: Maria Cubeles ens explica la seva historia de vida, així com l'ofici de pastor de son pare. Ella va fer de carnissera i també van tenir bestiar per a vendre a la carnisseria. Explica el procés de matar el porc i altres animals relacionats amb la carnisseria.

P: Vostè va néixer a Nonasp

R: Vaig nàixer a Nonasp i em vaig criar a Casp

P: I com se deia sa mare?

R: No la vaig conèixer a la mare, es deia Maria Fontoba Celma: Tenia los apellits caspolinos:

P: I son pare?

R: Antonio Cubeles Montsec de Favara:

P: Son pare era de Favara?

R: Mon pare era d'aquí, però los iaïos de Favara: Mon iaïo deia: "soy de Caspe, nacido en fabara y vivo en Nonaspe":

P: I la seua mare era del poble?

R: No, ma mare era de Casp, nascuda a la calle santa Clara:

P: I son pare i sa mare van fer cap aquí, es van casar

R: Sí,

P: I vivien aquí a Nonasp

R: Sí i van ficar una carnisseria

P: I la carnisseria d'on venia? Quin any van posar la carnisseria?

R: Això sí que no ho sé

P: Però ja quan ells es van casar

R: Sí, però la carnisseria la vam deixar i después la vaig tornar a ficar jo i después la va ficar el meu fill, ara hi ha un bar que porta el meu net: Jo li vaig donar a son pare la carnisseria i ell va

volgué ficar un bar:

P: I esta carnisseria que van ficar els seus pares a Nonasp, qui dels dos era carnisser, d'on els hi venia la tradició?

R: No ho sé, això si que no ho sé: El que era carnisser era el meu iaio:

P: I on tenia la carnisseria?

R: Aquí al poble? A la Rabal, a cal Bo i quan la vam agarrar nantres ja la vam ficar allà on està el bar, al carrer Maella i la porta de la carnisseria encara està:

P: O sigue el seu iaio ja va vindre a viure a Nonasp

R: Sí i ja van ficar la carnisseria

P: Era de Casp, se va casar a Favara...

R: I va vindre a viure a Nonasp

P: I vostè sap si els pares d'ell ja tenien carnisseria?

R: Això si que no ho sé

P: I quants germans són vostès?

R: Tres: Joaquin Cubeles Fontoba, que va darrera de mi, jo soc la gran i després Angel Cubeles Alfonso

P: I Joaquin quin any va nèixer?

R: Mos portem 22 mesos com que conta, jo del 26 i ell del 25

P: I l'altre germà Angel?

R: Angel Cubeles Alfonso, de diferent mare:

P: I en Angel quants anys se porta?

R: Casi no ho sé los que mos portam, lo menos 7:

P: Així que la seva mare va nèixer quan vostè era menuda?

R: Va morir de part de mon germà, de Joaquin i jo tenia 22 mesos quan se va morir

P: I quan va passar això que va fer la seua família? Se'n van anar a viure a Casp?

R: Jo me vaig quedar aquí en la iaia, a Casp hi anava moltes temporades en los iaio de Casp i a Casp vivia a la calle santa Clara i criada a la Huerta de Miraflores:

P: I son pare va continuar portant la carnisseria?

R: No, no: Lo pare es va casar en sa mare d'Angel i es va tornar a quedar viudo es va tornar a casar en una de Batea: I l'agüela de Batea va morir aquí a casa, a la carretera: Tres dones va tindre el pare: És que més que una, tres:

P: I ell va treballar sempre a la carnisseria aquí al poble?

R: No però la carnisseria la van plegar: Però després quan vaig ser gran la vam tornar a ficar:

P: És a dir, son pare quan va plegar la carnisseria quan va morir sa mare? o ::

R: No, lo pare va deixar la carnisseria quan se va morir la segona dona:

P: Pos una mica antes de la guerra va plegar:

R: Sí, antes de la guerra, antes:

P: I vostè té records de quan son pare tenia la carnisseria?

R: No,

P: Era molt petita

R: Recordo la carnisseria que vaig ficar jo:

P: Però la de son pare no la recorda

R: No

P: I vostè la va posar al mateix puesto?

R: Allà on està el bar: la carnisseria lo pare la van ficar a la Rabal, a cal Bo:

P: Que la va posar el seu iaio i el seu pare la va continuar, però vostè no té record de com era ...

R: No, no, no: Jo me'n recordo de lo de cap aquí

P: I vostè es va criar entre aquí i Casp i quan es va fer gran es va casar, no?

R: Me vaig criar entre aquí, entre Casp i Batea: perquè la tercera dona de mon pare era d'allà, la tia Mariana...

P: I després vostè es va casar aquí al poble

R: Jo me vaig casar en lo meu home

P: I el seu home era d'aquí del poble?

R: És cardalina, cosí germà de sa mare (del P2)

P: I com se deia?

R: Miguel Llop Turlan

P: I el seu home de quina edat era?

R: De la meua edat

P: Del 26, i també era de Nonasp i son pare i sa mare eren de Nonasp

R: Sí

P: I quants anys tenia vostè quan se van casar?

R: 26

P: I quan va decidir de posar la carnisseria?

R: Ja no m'acorde, però quan ens vam casar encà vam tardar en posar la carnisseria:

P: Té fills vostè?

R: Que si tinc fills? Tinc lo fill i la filla: La filla està a Saragossa, que es diu Lucia, igual que la mare: I ella té a Manuel que és lo xic, a Lucia i a la gran que és Pilar, n'he té tres: Pilar és cardalina, però no té genio: Que els cardalines tots tenien gènio: La que té gènio és la petita (...)

P: I vostè ja tenia els fills quan va posar la carnisseria?

R: Sí, claro: El fill i la filla:

P: I la seua filla, quin any va nàixer?

R: No recordo, però té 59 o vora els 60:

P: I el seu fill?

R: És més petit, tres anys se porten

P: Quan va posar la carnisseria quin any devia ser?

R: No ho sé, però Lucia ja havia nascut i Miguel també:

P: Per tant havia de ser menos de 57 anys

R: No ho sé, ja no m'acordo:

P: I com va ser que van muntar la carnisseria, perquè vostè no s'acordava de son pare::

R: Però mira, vam muntar la carnisseria i jo em vaig posar al frente, tallava carn i tot, matàvem lo tocino, que teníem granja de tocinos i ho fèiem tot: Tot ho fèiem de casa

P: I qui li va ensenyar a tallar i tot això?

R: A mi no me'n va ensenyar ningú, jo sola: Però he set manetes, sempre:

P: Se'n devia de fixar d'algun puesto o d'algú?

R: No no: Vam posar la carnisseria i jo sola tallava la carn: La tallàvem en la cutxilla, que ara es fa a màquina:

P: A mà?

R: Tot a mà, tot a mà: Un anys per Pasqua vaig tallar 40 corders:

P: Una part de lo que venien era la producció pròpia de la seua granja

R: Sí, sí: Los tocinos tots, eren de casa, tots: Teníem 10 femelles i un mascle: I fèiem roda: I los pollastres tots de casa: Teníem los galliners que encà estan i cada mes entràvem 1500 pollets del dia, cada mes: Los fèiem grossos i a la carnisseria:

P: I n'he venien també a fora:

R: A tot arreu: A tots els que en volien

P: Entonces vostè se va muntar una granja amb el seu marit: I quan se la van muntar?

R: Encà està: Això si que no ho sé quan va ser, però van anar fent poc a poc: Primer vam posar dos gorrinos, después 4 i anar criant i anar fent obres: Va anar venir en roda: Que de golpe i porraso no res: Perquè mos vam casar en 30 duros a la butxaca i tot lo que tenim, que val milions, ho van anar fent de la suor de l'esquena: Encà estant tots los corrals i totes les casetes, eh!

P2: Aquí, no?

R: A casa meua, a la part de baix, a la part de la Plana:

P2: I primer vau fer la granja i després vau fer la carnisseria?
R: Tot ho vam anar fent a l'hora:
P:2: I el corder?
R: Los corders m'ols portaven de fora, de Casp:
P: De corders no n'he criaven?
R: Ne vam criar molts si, però després quan vam posar la carnisseria ja no: Ja no podíem cria-
ho tot: A casa meua hem set tota la vida pastors:
P: Sí, i qui era de la seua família pastor?
R: Lo pare: Lo primer pastor lo pare: I després mon germà:
P: I son germà va ser pastor d'ovelles::
R: De tot, i de cabres i de tancar al mas i vindre caminant de la punta alta a casa a cenar i a
dormir: I a l'un demà tornar a marxar al mas:
P: Això el seu pare o el seu germà?
R: El meu germà: Primer el pare i després mon germà i si convenien los dos:
P: I l'època de son pare que recorda, los corders sempre els tenien aquí: No els portaven una
època de l'any a un altre poble...
R: No: Tot l'any aquí: I teníem ramat que soltàvem al mas: vam fer un corral de bestiar
grandiós que hi cabien 200 animals: Encà està el mas: Allò és de Miguel: Tot anirà a terra:
P: Conti'm peripècies de la carnisseria, on van adquirir les coses que necessitaven, el
mostrador...
R: Pos tot ho vam anar fent nantres: Vam anar comprant i mos ho vam anar fent tot: I la
cutxilla i los ganivets, tot ho vam anar comprant: I el ganxo: Que tot mos ho van fotre, de baix
del corral: Teníem un cabàs així gran, que hi havia lo ganxo d'enganxar los gorrinos, les pedres
de rascar, gabinets, les cassoles, tot: Mos van prendre lo cabàs sencer: Van entrar per darrere::
P: Pos vaja, perquè ells no n'he faran res
R: Pos ho van vendre, a un txatarrero: Pos si els hi van donar 10 duros, 10 duros que van tindre
per anar a fer la juerga de nit
P: Quins ferraments tenien allí, de ganivets, de cutxilles n'he tenia de molts tipus?
R: Dos:
P: I tenien noms?
R: No, no: Vam anar a Casp i les vam comprar a la ferreteria: Pos cutxilles teníem, i ganivets i
cassoles i tots los trastes de matar gorrinos:
P: Això per matar lo gorrino:
R: I pedres per a rascar lo tocino: Eren unes pedres que tenien foradets i en aquelles pedres
rascàvem lo gorrino
P: Que era pel traure el pel
R: Per rasca'ls i després quan acabaves en les pedra agarraves les cutxilles per tallar lo que
quedava:
P: Això per exemple, los tocinos els mataven en una època de l'any
R: Tot l'any: I m'ols criàvem tot l'any que teníem 10 verres i un mascle: Tot mos ho fèiem a
casa: Si no hi havia hòmens i venia una tocina bona, teníem lo mascle i au! Ho he fet tot ja:
P: Cada tant mataven un gorrino:
R: Com cada tant?
P: Pos cada mes, cada setmana...
R: Cada dia! S'acabava i a l'un demà a tornar-hi:
P: Pos tenien molta venta vostès
R: Sí, sí que n'hem tingut de venta, si: Era lo número 1 del poble:
P: Hi havia moltes carnisseries al poble?
R: Pos tres, be cert: La de Felicitat campanals (Santiago Franc), la de campanals d'allà dalt (la
del Xono), la nostra i la de Lolin
P:2: La de Lolin va vindre després
R: Sí, però la nostra és la primera

P: I quan vostè va obrir no hi havia més carnisseries?
R: Dos: La de Angelines, la del Xono va venir després
P: Així que cada dia o cada setmana mataven un gorrino:
R: Si s'acabava a les quatre de la tarde, quan arribaven los hòmens n'he matàvem un altre, per a prepara'l per demà
P: I expliqui com era tot lo procés de matar lo tocino
R: Com ho fèiem? Pos mira, teníem un banc que hi cabia lo gorrino, i los ganxos i tots los trastos per a llimpla'l i los ganivets per talla'l: Tot el que hi havia, ja n'hi havia prou:
P: I llavors primer escaldaven o... per treure la pell::
R: Claro, lo socarràvem en argelagues i després en l'aigua bullint lo llavàvem i quedava més blanc que ... i en les cutxilles rascàvem si quedava algun pelet i ja està: I a talla'l i a ::
P: Que ho feien en aigua i sabó...
R: No home, no, en aigua bullint
P: Expliqui lo que aprofitaven
R: Tot, del tocino tot, hasta els cascós: Los traíem al foc, que es torressen ben torrats i encà mols fotiem:
P: Los cascós són les ungles
R: Sí
P: Per a que utilitzaven cada part
R: Pa què, pos pa desfeu i trinxau i vendreu
P: Però per exemple, és per a que ens quedi gravat
R: Pos matàvem lo gorrino, lo llimplàvem i després l'obríem i tallàvem cada peça: los quixots, les espatlles, los llorells, ho anàvem treien tot i a la carnisseria: Ho traíem al corral i a la carnisseria per anar venen, cada cosa al seu puesto:
P2: I los budells també, no?
R: Los budells los llavàvem i acabat per a fer botifarra: No en llançàvem cap de budell:
P: Quin tipus d'embotit feien? botifarra...
R: De tot: Botifarra de sang i ceba, botifarra blanca, salsitxa i llonganissa:: i xoriço: Cada part del tocino anava a un puesto
P: Per exemple, per el xoriço, quina part utilitzaven?
R: La que hi hagi més cansalada i la de més magre per a la llonganissa:
P: I la sang?
R: Pos per a la sang, l'hi posàvem lo pa, la ceba trinxada i au! amanir lo grivell i a fer botifarres en la màquina
P: Com lo deien a la màquina esta?
R: Pos la màquina de fer botifarres
P: No tenia un nom com embotidora, trinxadora...
R: Teníem una embotidora que la vam comprar a part, que anava molt bé: S'aixecava un tubo l'omplies, la baixaves i després entrava un plat cap endins i anava eixint la botifarra:
P2: I explica'm lo d'abans de com fèieu la botifarra, en lo pa
R: En lo pa? Pos fèiem sopes i quan portàvem la sang posàvem les sopes en la sang i s'estarrufaven i després pegàvem dos regirades i ficàvem la ceba i després a amanir els grivells: Trinxàvem dos paellades o res de greix del tocino i tot anava a la botifarra:
P2 I quines espècies li posava a la botifarra?
R: Pos pebre negre, pebre blanc i sal i res més:
P: I aprofitaven los budells?
R: Los budells ben llavats i aprofitats per a fer botifarres: Los uns per a botifarra i els altres per llonganissa: Hi havia dos tipus de budell, los grossos i després los petits: Com nantres
P: I que més s'aprofitava del tocino?
R: Res més, ja està tot: Del tocino tot s'aprofitava:
P2 I estes botifarres petites que porten la capeta de grassa::
R: Allò és currotacos: Allò són dos, d'un budell n'he fèiem dos: Quan trèiem los budells del

tocino, d'una part d'estos budells, se pelava, estiraves i fèiem dos budells, per llonganissa i per el currotaco que portaven los greixet aquell:

P: Que són més durs, no?

R: No, no són més durs: Lo budell és més delicat, perquè se'n treu d'un dos: Trèiem los currotacos i els llonganisals:

P: I feien llonganissa seca també?

R: Si: La sacàvem

P: Recorda quan de temps feia falta per secar-la

R: No, nosaltres la sacàvem i quan estava seca la baixàvem a la carnisseria i la veníem

P: I on la secaven?

R: A dalt al solonar

P: Mataven corders, també?

R: Claro

P: I que aprofitaven?

R: Dels corders aprofitàvem tot, les tripes, los budells, la carn i les pells: Les pells les teníem a dalt i les veníem després seques:

P: Per a que s'utilitzaven, com a manta::

R: no, això ho veníem al peller que ho venia a replegar

P: I la part del corder com los ronyons, com els preparaven?

R: Los què? Los ronyons los trèiem i els posàvem a una bandeja i la gent que en volia els comprava

P: Ho venien tot en fresc?

R: Tot, tot: sol veníem calent la botifarra

P: I el pollastre igual?

R: Pollastre tots me'ls matava jo: M'ols portaven de Tortosa, de la casa Fabra, nascuts del dia: Encà venien en la closca al cul i després los posàvem als galliners, ben cuidats, si era l'hivern en calor, ben arreglat i els fèiem grossos: Cada mes entràvem 1500 pollets del dia i els fèiem grossos, anàvem fent roda, matàvem uns i entraven uns altres:

P2: I que els hi donàveu per menjar?

R: Pienso: Mos ho portaven de la casa Fabra de Tortosa, mos portaven lo pienso:

P2: I conills ?

R: Pos si tenien dos o tres de conilles, també en teníem a casa però lo conill mol portaven del Callao de Casp, morts

P: Així vostès quan van decidir fer-se la carnisseria el seu marit va deixar de fer de pastor:

R: El meu marit no ho va ser mai de pastor, va ser llaurador: Era el meu pare que era pastor i mon germà: I no van deixar mai de ser llauradors ni pastors: Portava la carnisseria, portaven la terra i portàvem tot:

P: I vostè venia a la carnisseria los animals de son germà?

R: Los animals eren de casa: Los corders de mon germà eren de casa, que encara el tinc solter: I los criaven a casa

P: I viu son germà en vostè?

R: Sí, i el pare i la tia, tots vivíem a casa:

P: El seu home tenia terres de la seua família, aquí al poble?

R: Claro, les seues i les nostres: Nantres teníem de tot: Encara les tenim, hermes, no les treballa ningú, mal empleades:

P: Què tenien?

R: De tots, sembràvem, collíem i de tot, oliveres i vinya: Fruita però per a casa:

P: Expliquen coses de la carnisseria: Tenia moltes clientes?

R: Moltes, de gent era la número uno del poble:

P: Perquè feia la carn bona

R: la carn, l'embotit, les botifarres i tot ho feia bo:

P: i alguna anècdota de les clientes...

R: Això ja ha passat, ja no m'acorde:

P: Perquè molt antigament no podrien comprar carn, la gent anava a la carnisseria i comprava un trosset de carn:

R: Un trosset no, un trosset ningú:

P: Vostè això ja no ha conegut?

R: No, jo posava a la carnisseria 10, 12 corders i en ficava darrera el mostrador i anar tallant hasta que s'acabava:

P: Li feien compres grans?

R: No, cadascú comprova lo que necessitava per a seua casa: Però com venia molta gent pos s'acabava

P: I de fora del poble també li venien?

R: Molta, molts: De Faió, de Mequinensa

P: Expliquen per a tallar lo corder, per exemple, si s'ha de tindre en compte alguna cosa

R: No sé com explicar-ho: Los corders los portàvem a casa, jo els hi pegava un cop al mig de les cuixes, clavava un ferro pel mig, per la burga, que dèiem: pel moll de l'ós i quatre cops de cutxilla i partit pel mig:

P: I després anava fent trossos

R: Sí, pos claro

P2: A quarts, potser

R: Lo que en volia un quart pos un quart: L'havia de tallar i el que en volia un quilo, pos un quilo, i el que en volia quatre talls, pos quatre talls: Lo que volien:

P: Pel pollastre, pel matar el pollastre:

R: Per mata'ls? Me'l fotia davall lo braç, en les ales davall lo braç i unes estisores les hi clavava per la boca tallava i pel bec xorrava la sang, hasta que caia tota: La tiràvem a terra i després a escalda'ls: Un calder bullint, tirats i després trets:

P2: I la sang no la veníeu?

R: del pollastre? Si en volien si:

P2: Jo m'acordo de compra'n: Sangueta que li diem

R: Sí, ficaven en uns trastets petits i si en volien dos, dos, però mare, n'he llaçàvem molta

P: Quan va deixar de tenir la carnisseria vostè?

R: Ja no m'acorde:

P: Quan se va jubilar?

R: No, no, que va: Después li vaig donar al noi:

P: I el seu va continuar

R: Sí

P: Fins que ja se'n va cansar

R: Es van cansar i ara estar el bar

P: De totes les feines que ha fet vostè, que n'ha fet moltes, quina li ha agradat més

R: Totes: Vaig marxar del poble que tenia 15 anys i me vaig posar a servir a Barcelona, en quinze anys: I vaig estar 7 anys a Barcelona, en unes cases:: en dos cases, la primera me volien més que a les seues filles i la segunda també:

P: I llavors va tornar al poble::

R: sí, perquè me vaig ficar a festejar i mira, a treballar al camp i tot lo que se mos oferia: I anar replegant perretes per a casar-nos:

P: I quan va marxar a servir a Barcelona, quin contacte tenia allí?

R: Tenia molta família a Barcelona: com se deien::

P2: La mare de Michel: Joaquina

R: A Premià de Mar també, encara està Manolita: En Manolita tinc contacte

P: I vostè va anar a Barcelona o a Premià de Mar?

R: Jo vaig anar a Barcelona, a servir

P: Pos vaja canvi del poble a Barcelona

R: Pos a la capital: Jo no hi havia estat mai: I quan vaig arribar a Barcelona me pensava que tot

lo món era meu: No em va fer ni fred ni calor: me vaig ficar a servir i au! Al 419 de la Gran Via:
Saps on estar la plaça de Toros?

P2: Sí, la Monumental

R: No: Les Arenes: Propet estava del Arenes:

P: Te vostè una llarga història

R: He fet de tot ja: Cuidar agüelos, enterra'ls: Ho he fet tot ja:

P: Clar, perquè vostè era l'única xica::

R: No home no, que tenia cunyades: Que ja son totes mortes

P: Però a casa estaven tots a casa de vostè

R: No, los agüelos los tenia jo, però lo sogre i la sogra los tenien les altres filles:

P: Pos la felicito perquè ha fet molta faena i tenir un negoci propi, i gros: I estava vostè sola o l'ajudava el seu marit?

R: A la carnisseria? treballàvem tots los de casa: al matadero, a buscar la carn, a baixar-la a tot:
Treballàvem tots los de casa:

P: I vostè portava la casa al mateix temps?

R: Claro, qui l'havia de portar? Tenia els agüelos, la agüela me feia molta faena, me feia el menjar, la agüela:

P: Perquè si estava a la carnisseria no li donava temps de tot

R: Quan arribava a casa ja estava el dinar fet i la taula parar: Vaya quina era l'agüela

P: Esta és la de Batea?

R: Sí:

P: Moltes gràcies